

SENDİKAL DEMOKRASİNİN ÖRGÜTLÜ HAREKETLER AÇISINDAN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF TRADE-UNION DEMOCRACY IN TERMS OF COLLECTIVE ACTION

Yrd.Doç.Dr. Mustafa ÖZTÜRK*

ÖZET

Çalışma hayatının en önemli aktörlerinden birisi olan sendikalar günümüzde çeşitli sorunlarla yüz yüze kalmaktadır. Bu sorunlardan en önemlilerinden birisi sendikal demokrasi kavramıdır. Sendikaların şeffaf, açık, net, sorgulanabilir, partronaj (ağalık) sisteminin olmadığı, üyelerinin kendilerine ve görüşlerine değer veren bir yapıya sahip olması hem çalışma hayatı açısından hem de iyi işleyen bir demokrasi açısından oldukça önemlidir. Bunun olmadığı durumlarda, çalışma hayatında sosyal barışın ve adaletin sağlanması zor görünmektedir.

ABSTRACT

As one of the most crucial actors of the working life, trade-unions face various problems today. One of the most important problems among those is the concept of trade-union democracy. It is quite significant both for working life and for operating democracy that trade-unions are transparent, unambiguous, explicit, interrogable; do not involve patronage (pride) system; and have structure that appreciate the members and their opinions. Lacking the trade-union democracy, it seems difficult to secure social peace and justice.

Anahtar Kelimeler: Sendikalar, demokrasi, çalışma hayatı, sendikal demokrasi

Key Words: Trade-unions, Democracy, Working life, Trade-union democracy.

GİRİŞ

Üçüncü bin yıla girdiğimiz şu günlerde kamuoyunu meşgul eden konulardan birisini sendikalar ve sendikaların yüzyüze olduğu sorunlar ve gelişmeler oluşturmaktadır. Hiç şüphesiz, demokrasilerin en vazgeçilmez kurumlarından birisi, sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu sivil toplum

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

kuruluşlarının en önemli olanlarından birisi ise sendikalar. Genel olarak üyelerinin hak ve çıkarlarını korumayı temel amaç edinmiş olan bir sendikacılık hareketi örgütlü işgücünün çalışma hayatındaki en önemli sesi ve gücüdür.

Sendikalar gücünü temel olarak sanayileşmeden, sanayi işçisi denilen mavi yakalılardan almaktadır. Bu bağlamda, üçüncü dalga denilen post endüstriyel, sanayi ötesi, uzay çağı gibi kavramlarla ifade edilen ve genel olarak 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra başladığı kabul edilen bilgi çağının, sendikaları nasıl etkilediği veya etkileyeceği önemli hale gelmiştir. Beyaz yakalı ve altın yakalı işçilerin gittikçe daha fazla çalışma hayatında yer almaya başlaması, gücünü sanayi işçisinden alan sendikalar için önemli bir tehdit haline gelmektedir.

Bu bağlamda sendikaları olumsuz etkileyen diğer önemli bir faktör, sendika içi demokrasinin sendikaları nasıl etkilediği konusudur. Üyelerinin sesine kulak vermeyen, onları yeterince ve etkili temsil edemeyen, güncel sorunlara çözüm üretemeyen, geleceğe yönelik strateji belirleyemeyen bir sendikacılık anlayışının günümüzde geçerli olduğu yönünde ciddi şüpheler vardır.

1.SENDİKA KAVRAMI

Sendika, işçilerin hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek maksadıyla bir araya gelerek oluşturdukları örgütlenmedir. Farklı sendikal arayışlar, yapılar ve farklı sendikal mücadele biçimleri, işçilerin sahip olduğu haklarının ve kısa ve uzun vadeli çıkarlarının ne olduğu hususundaki farklı görüş ayrılıklarından dolayı ortaya çıkmaktadır (Koç, 2003:20).

Bir başka tanıma göre ise sendika kavramı, Sanayi Devrimi sonrası işçiler arasında ortak menfaatlerin elde edilmesi ve korunması ile ilgili olarak örgütlendikleri kuruluşlara verilen addır. Sendika, 19.yy'ın başlarından itibaren çalışma ilişkilerinde işçi kesiminin hak ve menfaatlerini korumak maksadıyla oluşturulan örgütlenme olarak ifade edilmektedir (Mahiroğulları, 2011:1).

Bilhassa Fransa, İtalya ve İspanya dışındaki Batı ülkelerinde “sendika” sözcüğü yerine “emek birliği” anlamına gelen İngilizcede “trade union”, Almancada “gewerkschaft” gibi sözcükler kullanılmıştır. Fransa, İtalya, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerde ise sendika kavramının yanına “işçi” yahut “işveren” sözcükleri getirilmiş ve ortaya “işçi/işveren sendikası” kavramı çıkmıştır. 20.yy'ın başlarından beri sendikalar iktisadi, sosyal ve siyasal yapıyı etkileyebilen bir güç haline gelmiş ve haliyle de kavramın içeriği, ekonomik hakların yanı sıra sosyal haklar anlamında da genişlemiştir. Sendika kavramının ilk tanımlamalarının yapıldığı dönemde tek taraf olarak yer alan “işçiler” ifadesi, zamanla tüm çalışanları ve çalıştıranları da kapsayacak şekilde değişime uğramıştır (Mahiroğulları, 2011:2).

Anayasamızın 51. maddesinde işçi ve işveren örgütlenmeleri ile ilgili olarak düzenlemelere yer vermiştir. Söz konusu düzenleme; çalışan ve

işverenlerin, üyelerin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahip olduklarını belirtmektedir. 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun 1. maddesinde kanunun amacı belirtilmekte ve Anayasada düzenlenen söz konusu maddeden bir farkının olmadığı görülmektedir. Sendikalar Kanununun 1.maddesi; çalışma ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi için işçiler ve işverenler tarafından meydana getirilen sendikalar ile konfederasyonun kuruluşu, teşkilatı, faaliyeti ve denetlenmesi hususlarını düzenlemektedir.

2821 Sayılı Sendikalar Kanunu, işçi yahut işveren kuruluşları için ortak bir tanım yapmaktan ziyade, sendika ve konfederasyonu ayrı ayrı tanımlamayı tercih etmiştir. Ancak, söz konusu kanun konfederasyonu tanımlarken sendika tanımında belirtilen amaç unsurunu tekrar etmemiş olup, konfederasyonun tanımı kuruluş koşulları ile ilgili olarak düzenlemeden ibaret kalmıştır (Çelik, 1992: 269).

Yürürlükte olan 18.10.2012 tarihli 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ise sendika kavramını 2.maddesinde tanımlamıştır. Sendika kavramı; *“işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir iş kolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşları”* ifade etmektedir (md.2/6356 Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu).

2. BASKI GRUBU VE STK OLARAK SENDİKALAR

2.1. Baskı Grubu Olarak Sendikalar

Teoride demokrasilerde bağımsız üç kuvvet olan yasama, yürütme ve yargı gücünün yanı sıra adeta dördüncü kuvvet olarak ortaya çıkmış olan baskı grupları, bilhassa son yarım yüzyılda demokrasilerde ağırlığını hissettirmeye başlamışlardır. Kanunlaşması muhtemel kanun tasarılarını, genellikle yasama gücünü elinde bulunduran iktidar partileri meclise sunmaktadır. İktidar partileri bunu yaparken aynı zamanda baskı gruplarının da görüşüne başvurmakta ve böylelikle yasanın etkinliğini sağlamaya çalışmaktadırlar. Genel anlamda baskı grupları ile siyasi partiler görüşmelerini kamuoyundan gizli yapmaya çalışırken, bu durumun istisnası ABD'dir. ABD'de çok fazla baskı grubunun olması ve bunların parlamenterleri açıktan tek tek etkilemeye çalışması sebebiyle ABD'de baskı grupları “lobi” adı altında faaliyetlerini açıkça sürdürmektedirler. Halk ise, faaliyetlerini açıkça gördüğü lobilere destek verme yahut lobilerin faaliyetlerini engelleme yolunu tercih edebilmektedirler (Göksu ve Bilgiç, 2003:52).

Ülkemizdeki duruma bakıldığında her geçen gün baskı gruplarının faaliyet ve sayıları artmaktadır; fakat bunların düzenlenmesi için mevzuat oluşturulması çalışmalarını ise buna paralel bir artış göstermemektedir. Baskı

gruplarının faaliyetlerinin özel bir mevzuatla düzenlenmesi gerektiği aşıkardır ve buna Dernekler Kanunu'nun bu anlamdaki yetersizliği bu duruma güzel bir örnektir. Böyle bir düzenlemenin eksikliği sebebiyle baskı gruplarının faaliyetlerini kontrol eden bir anlayış da maalesef gelişmemiştir. Bu anlamdaki mevzuat eksikliğinin başlıca iki olumsuz duruma yol açtığı söylenebilir. Bunlardan ilki, daha iyi örgütlenmiş ve işini bilen baskı grupları denetim zayıflığından faydalanarak avantajlı bir duruma geçebilmekte ve haliyle daha etkili olabilmektedirler. İkinci olarak da, mevzuatla düzenlenmiş kural yokluğu sebebiyle kamu yöneticileri, baskı gruplarının çalışmalarının hangilerinin uygun olup olmadıkları hususunda tereddüt yaşayabilmektedirler. Bu sebepten ötürü bazen uygun olan faaliyetler tereddüte sebebiyet verirken, uygun olmayan faaliyetler de ılımlı karşılanabilmektedir (Aslan ve Gül, 2004:99).

Baskı grupları, genel anlamda isteklerini lobiler yahut kendi örgütleri aracılığıyla elde ederler. İsteklerini elde edebilmek için ise çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. En önemli yöntemler olarak; baskı gruplarının yetkili organları kendilerinin ne kadar haklı olduklarına inandırmaları çalışmaları, yetkili kurumların ilgisizliği söz konusu olduğunda bilhassa seçim dönemlerinde parlamento adaylarını ve parlamenterleri desteklemeyeceklerini şeklindeki tehditleri sayılabilir. Bunların yanı sıra, mali olanaklardan yararlanılarak, bazı siyasal partileri seçim esnasında desteklemek ve böylece bazı parlamento üyelerinin baskı gruplarının çıkarlarını savunmasını sağlamak, hükümetin görevlerini yerine getirmesini önlemek maksadıyla kamu kuruluşları ile işbirliğinden kaçınmak, hazine bonolarını satın almama şeklinde finansal bunalım meydana getirmek ve vergi ödemekten kaçınmak önemli yöntemlerdendir. Söz konusu bu yöntemler uygulamada genel grev, lokavt ve öğrenci hareketleri biçimlerinde kendini göstermiştir (Sakal, 1998:216-217).

Bir baskı grubu olarak sendikaların etkinliği genel anlamda sahip oldukları üye sayısı ile orantılıdır. Daha fazla üyeye sahip olan sendikaların, yukarıda bahsi geçen yöntemler ile çıkarları doğrultusundaki isteklerini kabul ettirme ihtimali daha yüksek olacaktır. Baskı grubu olarak sendikalar gücünü sahip oldukları üye sayısından almaktadır.

İşçi sınıfının siyasal anlamdaki bu gücünü etkili bir şekilde kullanabilmesi için işçi sınıfının ve sendikal hareketin birlikteliğinin sağlanması gerekmektedir. tarihsel açıdan bakıldığında ise, işçi sınıfı 1946 yılından beri seçimlerdeki oy güçlerini belirli ölçüde kullanmışlar ancak sağlanan bu fayda çok sınırlı kalmıştır. Bu fayda da işçilerin çeşitli partilerde genellikle kendi çabalarıyla elde edilmiştir. Yine 1985-1986 yıllarında işçi sınıfının siyasal alandaki etkinliğini arttırabilmek için, işçilerin siyasal partilere üye olması ve bu partilerde çeşitli yönetici kademelere gelmesi gündemde yerini almıştır. Yaygınlaştırılmaya çalışılan "Bizim içimizde particilik yapmayın, gidin kendi partinizde bizim adamımız olarak çalışın" anlayışını bazı işçiler çeşitli partilerde denemiş fakat arzu edilen sonuç elde edilememiştir. Ne zaman biraz güçlenmeye başlasalar önleri kesilmiş ve parlamentoda temsil edilen partiler işçileri kullanmaya başlamışlardır.

Sonrasında ise, bağımsız adaylar gündeme gelmiş ve 1994 yılında yerel seçimlerde çeşitli bölgelerde bu anlamda adaylar belirlenmiş fakat yeterli katılım sağlanamadığı ve yeterli çalışma yapılamadığı için yine arzu edilen sonuç elde edilememiştir. 1997 yılına gelindiğinde ise 4227 sayılı Kanunla, sendikaların siyaset yapması neredeyse tamamen ortadan kaldırılmıştır (Koç, 2003:266-267).

Sendikaların siyasal anlamdaki etkinliğinin yanında tüketici olarak da etkinliğinden bahsetmek mümkündür. Sendikalar kendi çıkarları doğrultusunda hem işçilerin hem de bir bütün olarak halkımızın tüketici gücünden faydalanabilmektedir. Buna örnek olarak, 1960'lı yıllarda sendikaların yaptığı et ve sebze boykotları ile 1970'li yıllarda işçilerin tüketici olarak gücü birkaç grevde ve örgütlenme çabasında kullanılmıştır. 1960 yılındaki yapılan et ve sebze boykotlarının amacı ise aracılardan ve satıcıların karlarını azaltmaktır. Günümüzde sendikaların sahip olduğu bu gücü kullanabilmeleri koşullara bağlı olmakla birlikte bu baskı aracı genellikle zannedildiğinden daha etkilidir (Koç, 2003:268).

2.2. Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Sendikalar

Dar anlamda sivil toplum kavramı, devletin müdahalesi olmaksızın birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini içermektedir. Geniş anlamda sivil toplum kavramı ise, toplumun devlet kurumları hariç kendi kendini yönlendirmesini içermekte ve demokratik bir anlam taşımaktadır. Kavram, birey devlet ve toplum devlet arasındaki ilişkiyi ve bireyin mi yoksa devletin mi önde olduğunu ilgilendirmektedir (Yılmaz, 2001:328).

Sivil toplumun önemli özelliklerinin başında, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan tanıyan ve iletişime açık bir alan meydana getirmesidir. Bu anlamda sivil toplum, paylaşılan ortak değerler doğrultusunda gönüllü ve kendiliğinden örgütlenmenin yanı sıra, devletten özerk bir şekilde kendi kendini hukuki bir düzen içinde devam ettirmektedir (Şahin ve Öztürk, 2008:10-11).

Günümüzün çağdaş toplum yaşamında insanlar kendilerini ancak gruplar ve örgütler aracılığı ile gerçekleştirebilmekte, seslerini duyurabilmekte ve hatta siyasi iktidarı da kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilmektedir. Bu anlamda sendikalar büyük önem arz etmektedir. İşçilerle toplumun farklı kesimleri arasında ve siyasi iktidarı etkilemede bir köprü vazifesi görmektedir. Sürekli değişim halinde olan endüstriyel atmosfer de sendikaları yeni arayışlar içerisine girmesine sebebiyet vermektedir (Engin, 2010: 32).

Günümüz sendikacılık anlayışının sadece sanayi devriminin meydana getirdiği olumsuz çalışma koşullarını gidermeye yönelik çabalardan ibaret olmadığı aşikardır. Sendikaları endüstri ilişkilerinin vazgeçilmez bir unsuru olarak gören çoğu Avrupa ülkesi bu gerçeğin farkına vararak yıllar öncesinde uygulamaya geçmiştir. Ülkemizdeki ise, pek çok sendikaların ve bunların üst örgütlerinin çatışmacı, statükocu, güdük ve statik politikalarında ısrar ettikleri yönünde bir sendikacılık anlayışının varlığından söz etmek mümkündür. Esasında sendikalar, ülkenin kalkınmasında, ücret pazarlığında,

siyasi yapıdan çevre sorunlarına, kentleşmeden toplumun kültürel yapısına ve hatta silahsızlanmaya kadar çeşitli alanlara tesir edebilmektedirler (Engin, 2010: 32).

Küreselleşme hemen hemen her alanı etkilediği gibi devletleri, sivil toplum örgütlerini ve fertleri de etkilemektedir. Küreselleşmeyi tetikleyen gelişmelerin başında; teknolojik gelişmeler, ideolojik eğilimler ve ekonomik hızlı değişim ihtiyacı gelmektedir. Bu gelişmeler karşısında örgütlü işgücü, yaşanan bu hızlı değişime ayak uyduramamakta ve hızla zayıflamaktadır. Sendikaların bu anlamda güçlerini kaybetmemeleri için işgücünün ağırlığının korunması, demokratik, ekonomik ve sosyal yaşamda sendikaların meydana getirdiği program ve yapıcı önerilerin yanı sıra yararlı hizmetleriyle de kendilerini ispat etme ihtiyacı doğmaktadır. 21.yy'ın başları artık emeğin insan hakları olduğu inancı yerine daha yeni ama daha ılımlı yaklaşımların da gündeme alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Baydur, 2008: 246).

Sivil toplum örgütleri siyasal iktidarı farklı yöntemlerle etkileyebilmektedir. Siyasi bir parti ile ilişkilerini sıkı tutarak o partinin üyelerinin alacağı kararlara tesir edebildiği gibi, bilhassa seçim dönemlerinde siyasal partiyi destekleme, kimlerin seçilmesi gerektiğini yahut seçilmemesi gerektiğini gündemde tutma şeklinde de siyasal iktidarı etkileyebilmektedirler. Yine bunların yanı sıra, sivil toplum örgütleri kendi üyelerini siyasi bir partiden milletvekilliği için aday gösterebilmektedir. Sivil toplum örgütleri siyasal iktidar tarafından alınan yahut alınması kuvvetle muhtemel kararların nasıl olması gerektiği ile ilgili halk oylaması yapar ve iktidarın kararını etkilemek üzere rapor hazırlar. Aynı zamanda iktidar üzerinde baskı kurabilmek için ikna, maddi çıkar sağlama, kitlesel eylem yöntemlerini de kullanabilmektedir (Çelik ve Aykanat, 2006: 224-225). Devlet, toplumun yenilenmesine ve gelişmesine katkı sağlayabilecek olan sivil toplum örgütleriyle işbirliği içerisinde hareket edebilmektedir (Giddens, 2000: 83).

3. SENDİKALARIN DEMOKRATİK TOPLUM İÇİNDEKİ YERİ, ÖRGÜTLÜ SİVİL HAREKETLER

Sendikaların günümüzdeki temel amaçları geçmiştekinden farklı olmamakla birlikte çalışma koşullarının iyileştirilmesi doğrultusundadır. Sendikaların çalışma koşullarını iyileştirmek ve temsilcisi oldukları işçilerin haklarını ve menfaatlerini gözetebilmek için işverenin tek taraflı düzenleme yetkisinin kendisiyle paylaşılmasını arzu etmektedirler. Ücret, iş güvencesi, iş sağlığı ve güvenliği, çalışma koşullarının başında gelen konulardır. Sendikacılık hareketleri düşünce akımlarından ciddi anlamda etkilenmişler ve bu düşünce akımlarına göre de değişik ideolojileri benimsemişlerdir. Fakat sendikaların benimsedikleri ideolojiler ülkeden ülkeye ve sendikacılık hareketine göre değişiklik göstermiştir (Koray, 2005: 242).

Sendikacılık hareketini etkileyen görüşler üç grupta toplanırsa; bunlardan ilki Marx'ın bilimsel sosyalizmi olmaktadır. Bilimsel sosyalizmi benimseyen sendikaların temel amacı, siyasal eylem olup, devrimci

amaçların gerçekleşmesi için de sendikalar vazgeçilmezdir. İşçi sınıfının uzun vadeli menfaatlerinin gerçekleşmesi her ne kadar siyasal örgütlenmeye bağlıysa da, işçi sendikaları siyasal iktidarlar üzerinde etkili olacak örgütler olması açısından önem arz etmektedir. İkinci görüş; işyerindeki ekonomik menfaatlerin korunmasında toplu pazarlık yolunun kullanıldığı, sosyal refah gibi daha kapsamlı amaçların gerçekleştirilmesinde siyasal örgütlerle ilişkilerin önemini vurgulayan reformist görüşü benimseyen sendikacılık anlayışıdır. Reformist görüşlerde amaç, kapitalist sistemin korunması olup, bunun yanı sıra siyasal demokrasi, toplumsal refah ve hakça bir gelir dağılımı düzeyine ulaşılmasıdır. Üçüncü görüş ise, sadece kendi üyelerinin mesleki ve ekonomik menfaatlerini korumaya odaklanan meslek sendikacılığı anlayışıdır. Bu görüşü benimseyen sendikalar ise, kapsamlı toplumsal amaçlardan ziyade kendi üyelerinin yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine önem vermektedir. Bu anlayışa göre, işyeri sendikacılığı ve toplu pazarlıklar önem arzettiğinden dolayı birçok hakkın elde edilmesinde kullanılacak tek araç da toplu pazarlıklar olmaktadır (Koray, 2005:243,244).

Türk endüstri ilişkileri, dünyadaki endüstri ilişkileri alanında meydana gelen köklü değişimlerden etkilenmiş ve buna uygun bir yapılanma sürecine girmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin modernleşme süreci de göz önünde bulundurulursa, Batıyı kendisine model alarak modernleşme sürecini gerçekleştiren toplumların Batı'dan aktardıkları kurum ve kuralların kendi toplumsal dinamikleriyle çatışma içine girme ihtimalinin yüksek olması bilinen bir gerçektir. Tıpkı modernleşme sürecindeki bu durum gibi sendikaların gerek ortaya çıkış süreci gerekse sosyo-ekonomik konumlanışı açısından da bu durum benzerlik arz etmektedir. Batıda sanayileşmenin tetiklediği ve doğal bir oluşum olarak ortaya çıkan ve çetin mücadeleler sonucu çeşitli haklar elde eden sendikalar Türkiye'de hem ortaya çıkması hem de gelişim süreci bakımından farklılık arz etmektedir (Yılmaz, 2010: 199).

İster sanayi ötesi toplumlarda, isterse gelişmekte olan ülkelerde sendikalarla ilgili çeşitli dönemlerde çeşitli düzenlemelere rastlamak mümkündür. Türkiye'de de aynı şekilde işçi sendikaları hareketliliği açısından kendi koşullarını da gözleterek, sosyo-ekonomik ve politik yapısına göre bir takım düzenlemelere gidilmiştir (Yılmaz, 2010: 199).

Türkiye'deki sendikalaşma hareketlerini Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere temelde iki kategoride incelenebilir. Cumhuriyet öncesi dönemi de kendi arasında 1908-1915 dönemi işçi hareketi ve 1919-1922 dönemi işçi hareketi olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Cumhuriyet sonrası dönem ise, 1923-1946 dönemi işçi hareketi, 1946-1960 dönemi işçi hareketi, 1960-1980 dönemi işçi hareketi ve 1980'lerden günümüze kadar olan dönemdeki işçi hareketi olmak üzere dört grupta incelenebilir.

1908-1915 dönemindeki işçi grevleri, bilhassa 1908 yılındaki grevler, Osmanlı İmparatorluğu işçi hareketi tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Her ne kadar çoğu işçi hareketi başarıya ulaşmasa da sınıf bilincinin doğup gelişmesi ve yükselmesi, ekonomik-toplumsal savaşımların tek başına yeterli

olmayacağı ve siyasal örgütlenme ve siyasal savaşımın da gerekliliği inancının yayılmasına katkıda bulunması hususlarında büyük önem taşımaktadır. Bilimsel anlamda bir burjuva demokratik devrimi olmayan Genç Türk Hareketi, halk yığınlarından uzak, asker ve sivil aydınların oluşturduğu “yukarıdan gelme” bir hareketti ve 1890’larda başlayan Abdülhamit yönetimine karşı yürüttükleri savaşım 1908’de arzu ettikleri gibi sonuçlandı. Bilhassa Pozitivizmden etkilenen Genç Türk Hareketi, sınıf savaşımını yadsımakla birlikte, devletin, varlığını reddettiği sınıflar arasında “hakem rolü” oynamasını sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuş ve Sosyalist Hareketin de düşmanı olmuşlardır. Genç Türkler bu yaklaşımları ile birlikte, sosyalist ve işçi hareketine karşı bir baskı ve şiddet yönteminin de temellerini atmışlardır. Bununla birlikte, Genç Türkler tam anlamıyla iktidarı ele geçirdikleri 1913 yılına kadar gerek sosyalist hareket, gerekse işçi hareketi 1908 Hürriyet ilanının oluşturduğu göreceli özgürlük ortamından azami ölçüde yararlanmaya çalışmış ve işçilerle işçi örgütleri siyasi nitelikleri ağır basan gösteri, miting, yürüyüş ve toplantılar örgütlemişlerdir (Güzel, 1996:102-103).

1919-1922 arası işçi hareketleri döneminin en belirgin özelliği, sosyalist ve komünist hareketin, bilhassa 1920 ve 1921’de çok yoğun propaganda ve yayılma faaliyeti içinde bulunmasıdır. Bu hareket, sosyalizmin işçi sınıfı içinde daha geniş bir biçimde yayılması sonucunu doğurmuştur. O günün koşullarında işçi ve aydınların siyasal örgütlenmeye önem vermeleri, sosyalist partilerin bu kesimler arasında çok sayıda taraftar bulmasına neden olmuştur. 1940’lardaki radikal sendikalara ve 1967’de DİSK’in kurulmasına kadar uzanan yolun temelleri 1919-1922 döneminde atılmıştır. Gerçekleştirilen devlet şiddeti, baskısı ve kısıtlaması ve tevkife, yasaklamaya rağmen sosyalist hareketin 1919’lardan itibaren işçi sınıfı bünyesindeki yeri giderek artmış olup, DİSK ve sendikaları aracılığıyla günümüze kadar uzanmıştır (Güzel, 1996:122).

Bu dönemde İstanbul ciddi grevlere, eylemlere ve gösterilere sahne olmuştur. İşgal kuvvetleri arasındaki çıkar farklılıkları ve çelişkileri, sendikaların antiemperyalist bir çizgi izlememeleri ve Ulusal Kurtuluş Savaşına destek vermemeleri gibi durumlar işgal kuvvetlerinin hoşgörüsüne yol açmış ve bu eylemlerin gelişebilmesine de uygun zemin hazırlamıştır. Yine eylemler için uygun koşulları hazırlayan durumlardan bazıları da savaş yıllarının yoksullaşması ve sosyalist-komünist örgütlerin ve çeşitli ulusalcı güçlerin yönlendirmeleridir (Koç, 2003:53-54).

1923-1946 dönemindeki işçi hareketleri, belirli bir işçi örgütünün organizasyonundan ziyade İstanbul, İzmir, Zonguldak ve Adana gibi ücretli kesimin daha yoğun olduğu illerde doğrudan işçilerin başlattığı ekonomik amaçlı ve sınırlı sayıdaki eylemlerdir. Söz konusu bu eylemlerin bir başka özelliği ise, büyük çoğunluğunun yabancı sermaye ile işletilen işyerlerinde çıkarılmış olması ve eylemlere kan bulaşmasıdır (Mahiroğulları, 2011:148).

1923-1946 yılları arasında gerek vasıflı bir işçinin rahatlıkla kendi dükkanını açabilmesi, eli kürek veya saban tutabilen bir kişinin ise rahatlıkla toprak sahibi olabilmesi, gerekse işçi sınıfının en eğitilmiş ve becerili

kesiminin “memur” adı altında bölünmesinden dolayı Cumhuriyetin ilk yıllarında güçlü bir işçi sınıfı hareketi ve sendikalaşma ihtiyacı bulunmamaktadır. 1932 yılında Hükümet, İzmir yöresinde kendi denetiminde işçi dernekleri kurmuş ve 1934 yılında da İzmir Valisi kurulan bu örgütleri destekleyerek bu örgüte üye olmayanların işyerlerinde çalıştırılmalarını yasaklamışsa da bu işçi örgütlenmeleri başarıya ulaşamamıştır. Her ne kadar bu yıllarda işçi sınıfının önemli bir kesimi kamu işletmelerinde işçi olarak çalışmakta ve aldıkları ücretler bugünle kıyaslandığında çok düşük kalsa da ücretler, o günün şartlarına göre köylülerin gelirleriyle karşılaştırıldığında oldukça iyiydi. 1929 sonrası köylünün eline geçen paranın gittikçe azalması ise kamuya ait işyerlerinde işçi olarak çalışmayı daha cazip hale getirmiştir. Bu yıllarda bir taraftan kamu kesiminde yeni fabrikalar kuruluyordu, bir taraftan da işçi sıkıntısı yaşanıyordu. Fabrikalar, yaşadıkları işçi sıkıntısını giderebilmek için işyerlerine işçi çekebilmek ve işyerinde işçiyi tutabilmek için, iç yönetmeliklerle düzenlenen bazı haklar tanımak durumunda kalmışlardır. Kamu kesimi fabrikalarında yürürlükteki yasalara önemli ölçüde saygı duyulduğundan yasaların işçilerin lehine olan hükümleri ciddi anlamda uygulanıyordu (Koç, 1998:6-7).

1946-1960 dönemi işçi örgütlenmesinde, yoğun bir sendikal eğitimin varlığından söz etmek mümkündür. Türk-İş bünyesinde uzlaşmacı ve Amerikan tipi sendikacılık her kademedeki sendika üye ve yöneticilerine yoğun bir eğitimle aktarılmıştır. Sendikalar, sadece toplumsal yarınlaşma faaliyetleriyle ilgilenmiş olup, ekonomik ve siyasi faaliyetler, bilhassa sosyalist eğilimde siyasi eğilimler göz ardı edilmiştir. Bu dönemdeki işçi sendikalarının, yasal düzenlemeler ve iktidarların uygulamaları neticesinde çok zayıf örgütler olarak kalmasına, işverenlerin sendikalara karşı olumsuz tutumu, siyasi, kültürel ve toplumsal koşulların elverişsizliğinin de etkisi olmuştur. Sendikacılığın çok az geliştiği bu dönemde sendika üyesi işçilerin önemli bir kısmı kamu işletmelerinde çalışmaktadır. Özel sektör sendikalaşma oranı normalden ve kamu sektöründen ciddi anlamda düşüktür. İşçi sendikacılığının belli bir gelişme göstermesi üzerinde 1948’den itibaren işverenlerde sendikalarda örgütlenmişlerdir. Ancak, işverenlerin sendikada örgütlenmeleri işçi sendikacılığına karşı denge kurmaktan ziyade, bir baskı grubu oluşturma yönünde idi (Güzel, 1996:166-167).

1960-1980 dönemi, bir askeri darbe ile başlayan ve bir başka askeri darbe ile sona eren bir dönemdir. Darbelerin arkasındaki toplumsal sınıflar ve darbelerin sonucunda meydana gelen siyasal rejimler açısından darbeleri doğuran sebepler ele alındığında, farklılıkların ve zıtlıkların kendini gösterdiği görülmektedir. Söz konusu bu farklılık ve zıtlıkları bilhassa her iki darbenin işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine yönelik tavırlarında görmek mümkündür. 27 Mayıs 1960 ve 1961 Anayasasının örgütlenme, toplu pazarlık ve grev haklarında özgürlük rejimini öngörmesine karşılık, 12 Eylül darbesi ve 1982 Anayasası işçi hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırmak ve kısıtlamaya yöneliktir. Bu dönemin başlangıcında işçi sınıfı ve sendikalar açısından, sendikal hakların geniş kullanım olanaklarının ortaya çıktığı ve bundan faydalandığı bir gelişim süreci yaşanırken, dönemin sonunda sendikal faaliyetlerin tümüyle askıya alındığı bir süreç yaşanmıştır. Sendikal

faaliyetlerin tümüyle askıya alındığı bu dönemde, bunun yanı sıra sendika ve konfederasyonlar kapatılmış, sendikacılar ve sendikalı işçiler tutuklanmış, reel ücretler geriletilmiş, örgütlenme, toplu pazarlık ve grev haklarına ciddi anlamda sınırlamalar getirilmiştir (Beşeli, 2002:191-192).

Başka bir açıdan ifade edilecek olursa, 1961 Anayasası ile birlikte sendikalar tam anlamıyla güçlenmişler ve 1963-1980 dönemi sendikal hareketin altın yılları olmuştur. Bu dönemde sendikalar toplumsal meşruiyeti güçlendirerek, hızlı bir şekilde önce kamuda daha sonra özel sektörde örgütlenerek işçileri için ciddi kazanımlar elde etmiş ve işçilerin güvenini kazanmıştır. Sendika üyesi olmak, işçiler içerisinde çok önemli bir hak alma yolu olarak algılanmaktadır. Sendikal hareket 1961 yılına kadar yasaklı kalmasına ve ülkede sanayileşmenin geç başlayıp yavaş gelişmesine rağmen, 1961-1980 arasında hızlı bir gelişim göstermiştir (Özveri, 2006:81).

12 Eylül 1980 darbesinden günümüze kadar uzanan dönemin en belirgin özelliği, işçi haklarına önce fiilen getirilen yasak ve sınırlamaların belli bir süre sonrasında tüzel düzenlemelerle yasal hale getirilmeleridir. Bu dönemde işçilerin satın alma gücü ciddi anlamda düşmüştür. Bu durum, işçi hareketinin tamamen devlet ve işverenlerin doğrudan müdahale ve denetimine bırakıldığı yönünde de ifade edilebilir (Güzel, 1996:295). IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmalarıyla gündeme gelen 24 Ocak 1980 istikrar programı, 12 Eylül 1980 darbesiyle tam anlamıyla uygulamaya konulabilmiştir. 1980-1983 dönemi, insan hakları, demokrasi, temel haklar ve işçi hak ve özgürlükleri bağlamında Türkiye tarihinin en karanlık yılları olmuştur (Koç, 2003:195-196).

Uluslararası ve yerli sermayenin 24 Ocak 1980 istikrar programı ile birlikte uygulamaya koyduğu yeni birikim modelinin temel koşullarından birisi, bölüşümün emekçi sınıflar aleyhine köklü bir şekilde değiştirilmesi yönündeydi. Modelin gerekleri ise, kısıtlı bir hareket kabiliyeti ile gerçekleştirilemeyecek kadar kapsamlıydı. 1960 sonrası dönemin demokratik koşullarının ürünü olan sendikal özgürlükler, modelin gerekleri olan ücretlerin düşürülmesi ve sosyal hakların budanması hususları hedefin gerçekleştirilmesinin önünde engel teşkil ediyordu. Bu engelin 12 Eylül sonrasında modelin gereklerine göre restore edilmesi kısa vadede mümkündü. Yeni ekonomik ve sosyal politikaların hayata geçirilmesi için kısa ve orta vadede sendikal düzenin hiç işletilmemesi gerekiyordu ve bu süreç yeni toplu pazarlık düzeninin işlemeye başladığı 1984 yılına kadar devam etmiştir (Geniş, 2002: 261-262).

4. DEMOKRASİ KAVRAMI VE DEMOKRATİK KARAR ALMA SÜREÇLERİ AÇISINDAN DEMOKRASİ

Demokrasi, toplumun kendi kendini, bireylerinin bilinçli olarak oluşturduğu ve bu amaçla normların, ilkelerin belirlendiği bir toplumsal yapı ve işleyişler sistemi olarak tanımlanabilir. Söz konusu ilkeler, toplum üyelerinin uyacaklarının ve uymayacaklarının ortaklaşa kabulüne dayanmaktadır. Bu ilkelerin işletilmesinin temelinde toplumun örgütlenmesi

sağlanarak bireylerinin özgürlükleri “hak” durumuna gelir ve meşrulaşır. İçinde bulunulan toplumun bilgi, deneyim ve tavır birikiminin bir yansıması olan meşruluk, demokrasiler için önemli olmakla birlikte ilkesel bir doğru olmamaktadır. Meşruluk, süreklilik arzemediği gibi belli bir süre sonra da yok olabilir. Bundan dolayı demokrasi meşruiyet sınırları içerisine hapsedilemez ve ilkesel yaklaşılmalıdır (Petrol-İşA, 1993:21).

İnsanlar yönetilmekten ziyade yönetmeyi severler. İnsanların büyük çoğunluğu okumaktan çok yazmaya, dinlemekten çok konuşmaya ve benimsemekten çok benimsettirmeye meyillidir. Temel niteliği yönelgenlik olan bilinç, olağan yetersiz etkinliklerinde daima egemenlik kurma ya da üstünlüğünü benimsetme eğilimine girmektedir. Sıradan biçimlerinde bilinç ancak bir şeylere egemen olarak dünyaya yerleşebileceğini ve ancak bir şeylere egemen olarak dünyada varlığını sürdürebileceğini düşünür. Bilinçteki temel duygu; ya bir şeyleri indirgeyecek ya da bir şeylere indirgenecektir. Yetkin bilinç hiçbir zaman varoluşunun anlamını üstünlükte yada egemenlikte aramamakta olup, kendine egemen bir bilinçtir. Ve hiçbir koşulda kendi dışında egemen olmaya taraf değildir. Yetkin bilinç bilge bilincidir ve dış koşullar açısından özerk, kendi iç koşulları açısından da özgür olmayı arzular. Eğer bütün bilinçler yetkin olsaydı, demokrasi zorunlu ya da kendiliğinden bir yaşam biçimi olacaktı ve zorunlu ya da kendiliğinden bir duyuş ve bakış, bir seziş ve anlayış biçimi olacaktı. Gerçek anlamda da demokrasinin bugün de bir düş gibi durmasının ardında yatan gerçek, yetkin bilinçlerin yok denilecek kadar az olmasıdır (Timuçin, 2004:15-16).

Bir toplumda demokrasinin ölçüsü, devletin niteliği ile en açık bir şekilde ifade edilebilmektedir. Toplumsal alanın hemen her yanını kapsayan devlet örgütü, her örgütte olduğu gibi kendi içinde de dikey örgütlenmekte ve organ ve kuruluşlar oluşturmaktadır. Söz konusu organ ve kuruluşlar, belli bir toprak parçası üzerinde bir araya gelen toplumun, toplum içindeki sınıflara ve bu sınıfların aralarındaki hareketli dengeleşmelerine göre oluşmaktadır. Toplumun her alanına giren devlet, demokrasinin en önemli sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi, devletin dikey bir örgütlenme oluşunun yanı sıra, toplumun tümüne değil de ağırlık bir sınıfına hizmet götürmekte oluşu, hegemonyası altına aldığı toplumun tümünün çıkarlarını temsil etmekten uzak ve toplum üstünde baskıcı bir kurum niteliğine bürünmektedir. Devlet ile demokrasi arasında iyi bir ilişkinin olamaması, birinin yönetim diğerinin de bireylerin kendi iradeleriyle kendisinin yönetme veya yönetim hakkını kendi iradesinin dışına çıkarmama karakteri arasında çelişkinin çözülememesinden kaynaklanmaktadır. Devlet yönetim biçimi olarak baskıyı kendine daima meşru kılar. Devletin yapısı ve işleyişinde toplumsal gelişmeler ve sınıfların güreşine paralel olarak değişim içerisine girmektedir. Bütün bu yaşananların sonucunda da devletin dikey toplum örgütlenmesi niteliğinde herhangi bir değişiklik söz konusu olmamaktadır (Petrol-İşA, 1993:41-43).

Özgürlükçülüğe bağlı olan bizler, komünist ülkelerde, askeri diktatörlüklerde ve diğer tiranlık biçimlerinde demokratik kurumların yerleştirilmesini yahut restorasyonunu amaçlayan dünya çapındaki hareketler

ne kadar sevinçle karşılanırsa da özgürlük davasının artık güvencede ya da zaferin yakın olduğunu düşünmek ütopyik bir düşünceden öte geçmemektedir. Çünkü şimdi ve öngörülebilir gelecekte demokratik kurumları tehdit etmeye devam edecek bir takım faktörler mevzu bahistir. Bu etkenlerin başında; Sosyalizmin zayıflamış ama hala yaşamakta olan gücü, habis milliyetçiliğinin tüm dünyada gelişmesi, dinsel bağnazlık ve teokratik arzular, terörizm ve cezai şiddet ve son olarak da potansiyel olarak en önemli tehlike olan fiilen gezegenimizin bütün bölümlerini etkileyen uzun vadeli değişikliklerdir (Kolakowski, 1995:390).

5. SENDİKAL DEMOKRASİ

Sendika demokrasisi, kendi içinde çok yönü olan bir konudur ve bu yönleri itibariyle sendika hürriyeti kavramı ile paralellik göstermektedir. Sendika hürriyeti ile sendika demokrasisi kavramları bazen eşanlamli kullanılmaktadır. Sendika hürriyetinin hukuki yönünün ağır basmasına karşın, sendika demokrasisi sosyal siyaset, sosyoloji ve siyaset ilmi ile ilgili yönleri açısından daha hakim olan bir kavramdır. Pek çok ülkede sendika-içi demokrasiden zamanla uzaklaşıldığı, aynı şahısların sürekli aynı sendikalarda yönetici kadrolarını işgal ettiği, bu yöneticilerin çeşitli suistimal ve kanunsuz fiillere başvurdukları bilinen ve sıkça işitilen bir gerçektir (Dereli, 1971:14-15).

Sendikalar, hem çalışanları işveren ve devlet ile olan ilişkilerde temsil eden güçlü bir güç olmaları, hem de demokratik işleyiş yöntemleri ile çalışıyor olmaları bakımından bir ülkedeki demokrasinin koruyucusu olarak bilinmektedirler. Çalışanları, hem işveren hem de devlete karşı temsil eden böylesine güçlü bir mekanizma olmasaydı eğer, toplum daha az çoğulcu olurdu ve hatta toplumsal çıkarların pek çoğu kamu tartışmalarında dikkate de alınmazdı. Sendikalarla birlikte kişiler, sendika içinde demokratik bir temelde birlikte çalışmasını öğrenirler. Seçilmiş sendika temsilcileri, alınmış kararlar ve sendikanın işletilme hususlarında üyelerine karşı sorumluluk yüklenirler. Pek çok üye sendika içinde birtakım görevlere ve sendikayı toplum içinde yer alan diğer örgütlerde temsil edecek konumlara seçilerek gelirler. Sendikal çalışma aynı zamanda demokrasinin uygulandığı bir okul haline gelir ve toplumun geneline önemli deneyimler kazandırır. Bu sebepten ötürü toplumda ve kendi içlerinde demokrasiyi korumak sendikalar açısından önem taşımaktadır (Forsell, 2011:138).

Sendika içi demokrasi kavramı, sendika yönetiminin yapı ve işleyişinin, keza üye temsilinin demokratik esaslara uygun ve şeffaf olmasıyla alakalıdır. Sendikalar, dernekler, vakıflar ve siyasi partiler gibi demokratik kuruluşlar olup, yöneticileri atama yoluyla değil seçimle işbaşına gelmektedir. Haliyle, bu tür örgütlerde nihai otorite seçilenlerde değil seçmenlerdedir. Fakat örgüt yöneticilerinin tüzük ve yönetmeliklere uygun olmaksızın otoriteyi kendinden kaynaklanan güç sanıp, bu gücü sürekli kullanabileceği duygusuna kapılmaları sonucu örgüt içi demokrasi sorunu kendini göstermektedir. Yöneticilerin kullanacakları otoritenin alt kademelerden üst kademelere doğru seyretmemesi, zaten örgüt içi demokrasi

kurallarının işlemediğinin önemli bir göstergesidir. Uygulamada da sendikaların iç yönetim ve işleyişlerinde demokratik kurallardan sapmalar olduğu bilinmekte olup, sendika içi demokrasi konusu çok tartışılan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda sendikal örgütlerde sendika içi demokrasinin zayıflığı, seçimlerde hiziplerin doğmasına ve örgütün giderek zayıflayıp üye kaybetmesine neden olabilmektedir. Sendika içi demokrasinin güçlü olmasına, örgütün organlarının işleyişini demokratik kurallara göre düzenleyen yasa hükümlerinin varlığı ile yönetime yasalar çerçevesinde hesap sorabilecek kültür düzeyine erişmiş demokratik değerlere duyarlı üye sayısının çokluğu katkı sağlayacaktır (Mahiroğulları, 2011:22,24).

Birer mücadele örgütü olan sendikalar tarihte, mücadeleler içinde kendini kabul ettiren ve öne çıkan liderleri ile birlikte yer anılmaktadırlar. Sendikaların öncü üyeleri arasından çıkan liderlerin yanı sıra, sendika üyesi olamayıp da sendikalarda lider konumunda yer alanlar da olmuştur. Diğer demokratik örgütlerde olduğu gibi sendikalarda da liderlik özelliği ile demokrasi birbiriyle bağdaşmaz. Bunun temel sebebi, liderlerin sendikal demokrasinin ilkeleri olan çoğulculuğu, katılımcılığı ve açıklığı sevmemeleridir. Liderler, temsil edilme, karar alma ve uygulama süreçlerinde işlerine karışılmasını istemedikleri gibi her şeyi bilecek ve yapabilecek durumda olduklarını düşünürler. Sendikal demokrasi, liderlik mekanizmasını değil örgütsel yapı ve bu yapının demokrasi ilkelerine göre işleyişini tanır. Üyenin katılımı olmadan, üye adına karar vermeyi sendikal demokrasi kesinlikle kabul etmez. Bu arada liderler, sendikalarda hiçbir zaman tek başlarına olmamakla birlikte, kendilerine, tabana inene kadar halka halka kadrolar oluştururlar. Üyelerin sendikal bilinç ve kültürlerinin düşük olduğu durumlarda liderlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu durumun şöyle bir dezavantajı da şudur ki, o lider yanlış yaptığında, tutuklandığında ve öldüğünde sendikalar çalkantı geçirmekte ve üyelerin çıkarları ve mücadelesi maceraya bırakılmaktadır. Girişilen liderlik yarışı ise sendikal mücadeleyi geri plana atmaktadır. Söz konusu bu yarışı kazanmak için mücadelelerde birtakım etkinlik ortaya kosa bile bu durum geçicidir (Petrol-İşB, 1993:85-86).

6. ÖRGÜT İÇİ DEMOKRASİ

Küreselleşme hemen her alanda etkilerini gösterdiği gibi örgütsel yapılanmalarda da varlığını hissettirmektedir. Teknoloji sürekli değişim içerisinde olup, bilişim teknolojileri sıradan kullanılabilir bir olanak haline gelmekte, kültürel çeşitlilik ön plana çıkmakta ve finansal olanaklar çeşitlenmektedir. İç ve dış çevreleriyle sürekli etkileşim içinde bulunan örgütsel yapılanmaların söz konusu değişimlere uyumlaştırılması ve örgütün ve bireylerin performans düzeylerinde iyileşme görülmesi ancak çağdaş normlardaki yönetimle sağlanabilmektedir. Mevzu bahis olan bu süreç, hem kamu kurum ve kuruluşlarını etkilemekte, hem de kar amacı gütmeyen ve gönüllülük kapsamında faaliyetlerini gerçekleştiren yahut gerçekleştirdiği varsayılan STK'ları da yakinen etkilemektedir. STK'lar gerek rasyonel yapıda yönetilme çerçevesinde liderlik özelliklerini de kurumsal olarak yaşatmak ve geliştirmekle başarılarını yükseltebilecekleri gibi, STK'larda yer

alan ve seçimle gelen kişiler, başkan ve başkan yardımcısı gibi isimlendirmelerle zaten liderliği doğal olarak yaşamak ve yaşatmak durumunda kalacaklardır (Özmutaf ve Kayalar, 2008:564).

Türk sendikal hareketinin günümüze kadar geçirdiği gelişim bazı belirgin yönleri ile klasik Batılı sendikal anlayışından farklılıklar göstermektedir. Farklı ülkelerden alınan kurumsal yapıların benzerliği daha çok sendikal formata ilişkin kalmış olup, özü itibari ile farklar belirginleşmiştir. Söz konusu bu farklılara örnek, sendikal yönetim anlayışıdır. Türk sendikal hareketi içinde en dikkat çeken bir farklı özellik de sendikanın yönetiminde bulunan liderin yönetim görevinin bir seçim döneminde sona ermesi halinde eski görevine dönmeleri yahut dönememeleri hususudur. Sendika yöneticisinin eski işyerine dönememesi işyerinden kaynaklanabildiği gibi, Türk sendika hareketinin oluşturduğu liderlik anlayışının bu tür geri dönüşlere izin vermeyecek ölçüde bir imaj oluşturmamasından ileri gelebilmektedir. Birkaç istisna dışında eski işyerlerine dönebilmiş sendika yöneticisinden söz etmek mümkün değildir. Sendika başkanlığı yapmış bir kişinin tekrar eski görevine dönmesi hem kendisi için hem de çevresi tarafından “itibar kaybı” olarak nitelendirilebilmektedir. Ülkemizde bazı sendikalar için Genel Başkanlık görevi “ömür boyu genel başkanlık” türünde bir gelişmeyi de beraberinde getirmektedir (Lordoğlu, 2004:84-85).

Örgüt içi katılımı ilgili modellerde pasif katılımdan aktif katılıma giden yol beş aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamayı salt oy veren üyeler oluşturmaktadır. İkinci aşamada sadece seçme yetkisine sahip üyeler, üçüncü aşamada üyeler birer cevaplayıcı rolüne sahiptirler. Danışma niteliğinde olan üyelerin oluşturduğu dördüncü aşamada, üyeler kendi görüşlerini ifade etme fırsatına sahip olurlar. Sonuncusu olan beşinci aşamada ise, üyelerin karar verici özelliği öne çıkmaktadır. Üyeler burada, grubun ihtiyaçlarını ve önceliklerini iyi bilirler ve buna göre kararları kendileri alırlar (Tosun, 2001:238).

Türkiye’de sivil toplum örgütleri, kuruluşu ve yapısı itibariyle sivil toplum nosyonuna uymamakta, dolayısıyla demokratik ülkelerdeki örneklerine rastladığımız sivil toplum örgütleriyle tezatlık söz konusudur. Ülkemizde rastlanılan ve sık sık ifade edilen “sendika ağaları” patronaj ve nepotizmin somutsal yansımasıdır. Siyasi partilerdeki lider egemenliği ile parti içi demokrasinin yokluğu da, sivil topluma ve demokrasiye aykırılık teşkil eder (Bayhan, 2002:11-12).

Sendikalar, dar çıkar örgütü olma görüntüsünden mümkün derece kaçınmalı, insan haklarından yana tavır almalı ve sosyal devletin geliştirilmesine katkıda bulunacak faaliyetlerde bulunmalıdır. Hem çevrenin ve doğal kaynakların korunmasında çağdaş bir yaklaşım benimsenmeli hem de bilimsel teknolojik gelişmeye açık, katılımcı yönetim esas alınmalıdır. Sendikaların hedefi geniş bir blok olmalı ve toplumsal dayanışmacı yaklaşım ortaya koyma olmalıdır. Sendikalar ancak post-endüstriyel çağa uyum sağlayıp, demokrasi ile gelişmeyi birlikte sürdürebildikleri takdirde sosyal gelişmenin vazgeçilmez bir örgütü olabilirler (Yorgun, 2007:6-7).

SONUÇ

Çok basit bir ifade ile, halkın kendi kendini yönetmesi olarak da ifade edilebilecek olan demokrasi kavramı beklide günümüzde en sık duyduğumuz ve muhatap olduğumuz kelime ve kavramların başında gelmektedir. Oturmuş bir demokraside insancıl ve bireyi temel alan bir yönetim anlayışı olması önemlidir.

Günümüzde hükümetlere, devletlere, çeşitli ulusal ve uluslararası organizasyonlara, kurum ve kuruluşlara baskı yapabilecek kuvvetlerden en önemlilerinden birisi, beklide en önemlisi sivil toplum kuruluşlarıdır. Hükümet dışı kuruluşlar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve daha benzer birçok şekilde ifade edilebilen sivil toplum kuruluşları her açıdan önemli ve etkin bir baskı araçlarıdır.

Bir sivil toplum kuruluşu olan sendikaların temel amacı üyelerinin hak çıkarlarını korumak olsa da; tek ve en önemli amaçları bu değildir. Üyelerinin istek ve amaçlarını önemseyen, onlara ve görüşlerine değer veren, şeffaf, açık, net, sorgulanabilen, eleştiriye açık, bir sendikal yapı arzu edilen ve olması gereken bir yapıdır. Günümüzde maalesef bu yapı birçok ülkedeki ve özellikle ülkemizdeki yapıyla pek örtüşmemektedir. Başka bir önemli sorun patronaj ilişkisi de denilen sendika ağalığıdır. Sendikaların üst yöneticiliğine gelen kişilerin kendilerini oranın tek sahibi, sorgulanamaz, eleştirilemez olarak görmeleri en büyük sorunlardan birisini oluşturmaktadır. Bu kişilerin her ne kadar sendikalardaki görevlerinin sona ermesinden sonra çalışma hayatı ile ilgili kanunlar açısından işlerine geri dönmeleri açısından herhangi bir engel olmasa da fiiliyatta bu durum hem kişinin kendisini daha düşük bir pozisyona inmeye layık görmemesi hem de işçilerin dönen işçilerin dönemindeki uygulamalardan dolayı intikam alma çabalarına girme ihtimali de, bu kişilerin sendika yöneticiliğinde sonra tekrar eski işine ve pozisyonlarına dönmelerine engel oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

1. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, www.mevzuat.gov.tr, ET: 13.08.2013
2. ASLAN, Seyfettin, GÜL, Cengiz, (2004) “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Baskı Grupları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1.s. 85-100.
3. BAYDUR, Refik, (2008) *Türk Sendikacılığı-İşçi ve İşveren*, Sinemis Yayınları, , Ankara.
4. BAYHAN, Vehbi, (2002) “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2002, Cilt:26, No:1, 1-13
5. BEŞELİ, Mehmet, (2002) “1960-1980 Döneminde Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi”, *Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi*,

- Alpaslan Işık, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1683, Kültür Eserleri Dizisi/340, Ankara.
6. ÇELİK, Abdullah, AYKANAT, Şuayip, (2006) “Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, s.215-226.
 7. ÇELİK, Nuri, (1992) *İş Hukuku Dersleri*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
 8. DERELİ, Bengü, (1977) *Teori ve Uygulama Yönüyle Türkiye’de Sendika-İçer Demokrasi Sorunu*, Güryay Matbaacılık, İstanbul.
 9. ENGİN, Yusuf, (2010) *Sendikacılık Sivil Toplum ve Yeni Duruşlar*, Mina Ajans, Ankara.
 10. FORSELL, Jan, (2011) “Sendikal Demokrasi”, Çeviren:Rıdvan Korkut, “Eğitici Eğitimi Projesi” dahilinde İsveç Öğretmenler Sendikası ile ortaklaşa düzenlenen seminerde Jan Forsell’in yaptığı konuşmalar, 20-29 Haziran 1996 Susanoğlu, Mersin, <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/1648.pdf>, ET:27.12.2012.
 11. GENİŞ, Arif, (2002) “12 Eylül 1980 Sonrasında Demokrasi ve Sendikal Hareket”, *Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi*, Alpaslan Işık, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1683, Kültür Eserleri Dizisi/340, Ankara.
 12. GIDDENS, Anthony, (2000) *Üçüncü Yol*, Çeviren:Mehmet Özay, Birey Yayınları, İstanbul.
 13. GÖKSU, Turkut, BİLGİÇ, Veysel K., (2003) “Baskı Grupları ve Karar Alma Mekanizmasına Etkileri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 2, Haziran 2003, s.51-66.
 14. GÜZEL, M.Şehmus, (1996) *Türkiye’de İşçi Hareketi 1908-1984*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
 15. KOÇ, Yıldırım, (1998) “Sendikacılık Tarihi”, *Türk-İş Eğitim Yay. No.1*, Ankara, <http://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1322171321b.pdf>, ET:28.12.2012.
 16. KOÇ, Yıldırım, (2003) *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*, İstanbul.
 17. KOLAKOWSKI, Leszek, (1995) “Demokratik Bir Çağın Belirsizlikleri”, Çeviren:Mehmet Küçük, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Derleyenler: Larry Diamond ve Marc F.Plattner, Yetkin Yayınları, Ankara.
 18. KORAY, Meryem, (2005) *Sosyal Politika*, İmge Kitapevi, İstanbul.
 19. LORDOĞLU, Kuvvet, (2004/1) “Türkiye’de Mevcut Bazı Sendikaların Liderlik ve Yönetim Anlayışları ve Bazı Sendikal Sorunlardan Örnekler”, *Çalışma ve Toplum*, İstanbul.

20. MAHİROĞULLARI, Adnan, (2011) *Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
21. ÖZMUTAF, Nezih Metin, KAYALAR, Murat, (2008) “Sivil Toplum Kuruluşlarında Gelecek Yönelimli Lider Performans Profili: İstatistiksel Bir Yaklaşım”, *Ege Akademik Bakış*, 8(2) s. 563-585.
22. ÖZVERİ, Murat, (2006) “Sendikal Hareket, Sorunlar, Arayışlar”, *Türkiye’de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*, Derleyen:Fikret Sazak, Epos Yayınları, Ankara.
23. Petrol-İŞA, (1993) *Demokrasi-Eğitim Notları Kitap 2-*, İstanbul.
24. Petrol-İŞB, (1993) *Sendikal Demokrasi-Eğitim Notları Kitap 3*, İstanbul.
25. SAKAL, Mustafa, (1998) “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer alan Aktörler ve Roller”, *D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, s.211-230.
26. ŞAHİN, Levent, ÖZTÜRK, Mustafa, (2008) “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 54.Kitap, İstanbul.
27. TİMUÇİN, Afşar, (2004) *Demokrasi Bilinci*, Bulut Yayınları, İstanbul.
28. TOSUN, Gülgün, (2001) “Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt:1, Sayı:1, s-224-243.
29. YILMAZ, Aytekin, (2001) *Çağdaş Siyasal Akımlar Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara.
30. YILMAZ, Ensar, (2010) “Türkiye’de İşçi Sendikalarının Siyasal ve Sosyolojik Özellikleri Üzerinden Tarihsel Süreç İçinde Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), s. 195-207.
31. YORGUN, Sayım, (2007) “Sendikal Hareket ve Yeniden Yapılanma”, *Yerel İş Barışı Kongresi Konuşmacıların Tebliğleri*, <http://yerelsen.org.tr/index.php/yerel-is-barisi-kongresi-konusmacilarin-tebligleri/>, ET: 24.04.2012